

ОД ФОЛКЛОРА ДО ТРАНСХУМАНИЗМА – ТРАДИЦИОНАЛНО У НОВОМ СВЕТУ И ПОД НОВИМ СВЕТЛОМ

DANIJELA POPOVIC NIKOLIC

University of Nis

From Folklore to Transhumanism: Traditionally in a New World and Under a New Light. A review of: Delic, Lidija. *Hunger, but Serbian? A Small Lexicon – from Folklore to Transhumanism.* Novi Sad: Akademska knjiga, 2025. [In Serbian: Делић, Лидија. *Глад, а српска? Мали појмовник – од фолклора до трансхуманизма.* Нови Сад: Академска књига, 2025.]

Keywords: Lidija Delic, folklore, post folklore, transhumanism, conceptual metaphor

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2026.15.222-227>

У издању Академске књиге из 2025. године појавила се књига *Глад, а српска? Мали појмовник – од фолклора до трансхуманизма* др Лидије Делић, научне саветнице Института за књижевност и уметност у Београду. Нова њена књига посвећена је разнородним феноменима који се препознају у оквирима традицијске и популарне културе, као и питањима трансхуманизма.

Полазећи од поступака обликовања мотива гутања као апстрактног појма у типске слике са представама видљивог, чулима препознатљивог, као и са њиме повазеног мотива глади, ауторка у студији *Глад – по фолклору, новим медијима, Кевину Картеру и Себастијану Салгаду* издваја и анализира различите концепте према којима се ови појмови реализују у фолклору, савременом језику и у оквиру различитих области (нпр. психологија, религија, медији). Примери изведени из различитих фолклорних жанрова (бајке, приче о животињама, етиолошка предања, лирска и епска поезија) показују нулти степен метафоризације глади, представљене у њеном примарном значењу. Вишеструка и разнородна метафоризација одликује медијски дискурс, али и текстове који припадају психологији и религији, у којима мотив глади има пренесено значење и усмерен је ка

маркирању стања снажних потреба за материјалним богатством, телесним уживањима итд. Колико таква слојевитост у обликовању секундарних значења појма глад утиче на дестабилизацију примарног показано је на примеру појаве и рецепција фотографија Кевина Картера и Себастијана Салгада.

Разматрајући бројне аспекте концептуализације камена у епској народној поезији, Лидија Делић у раду „Од камена ником ни камена“. *Концептуализација камена у епском моделу света* указује на њихову позицију и значење повезано са референтним и метафоричким контекстом. Симболичка димензија је, како показује ауторка, нарочито регистрована у оквиру везе традиционалних представа и мишљења са одликама камена попут тврдоће, непокретности, позиције итд. Веома су значајни сегменти рада у којима се издвајају одређене епске формуле (нпр. камен станац) и изрази којима се сугерише њихово архаично порекло те отварају потенцијали за нове слојеве тумачења.

Истражујући рефлексе архаичних представа о бик у жанровима усмене књижевности, као и њихово прилагођавање поетичким системима, ауторка у студији *Бик у систему фолклорног мишљења* нарочито указује на архаичност појединих слика, (јахање на вољу, во у корену дрвета, во који носи свет на роговима), њихове манифестације у традиционалним ритуалима и, паралелно, показује драгоцене резултате аналитичког компаративног приступа релевантним примерима фолклорне грађе (Марко Краљевић и његов коњ, мотив света на роговима јелена).

У студији *Лица смрти: концептуализација гроба и смрти у класичном фолклору и фолклору НОБ-а* разматрају се мотиви који припадају комплексу представа о смрти у фолклорном (у неколиким жанровски различитим примерима) и постфолклорном фонду (партизанске песме о Другом светском рату). На примеру мотива дрвета над гробом представљен је утицај поетике постфолклорне хронике (између осталог, тежња ка реализму и другачији приступ религиозним представама) која модификује и редукује сегменте мотива. Другачија рецентна грађа, друштвеноисторијски контекст такође, утичу на укључивање нових мотива који припадају погребном комплексу и смрти (гроб незнаног јунака, масовне гробнице, гробови јаме; масовно и сурово убијање нејаких итд.).

Пратећи неколике примере различитог обликовања представа о постхумном постојању и просторима на којима се оно реализује, ауторка у раду *Гробови као градови* анализу заснива пре свега на фолклорном материјалу и неколиким примерима ауторске литературе (Детелић, Б. Станковић, Е. Водоласкин, Ж. Сарамаго). Полазиште је повезано са процесом метафоризације у коме нарочиту улогу има просторна компонента. Тако

фолклорна слика простора иза границе живота подразумева нову грађевину, са новим параметрима супротстављеним онима у границама живота (привремено, вечно, светло, тамно, пространо, уско итд). Формирање традиционалних представа зависило је од више фактора, од чега ауторка нарочито истиче оне културом, религијом и историјом условљене. Модификације на које упућује разматрајући примере из писане књижевности динамичније су и, будући резултатом промишљања аутора који се не мора ослањати на колективне представе, мање или више удаљене од фолклорних модела, остајући у њиховој идејној сфери макар на нивоу потребе за разграничењем и смештањем смрти иза граница онога што припада живима.

Питањем условности појма фантастика и потребе њеног одређивања према одговарајућим параметрима који се дотичу различитих релација које према могућем и немогућем имају аутори и реципијенти Л. Делић бави се у раду *Јагње ђурђевско: пригушена фантастика жртве*. Мотив жртвованог детета, метаморфозе жртве у јагње истражује се у том контексту у фолклору (епска песма), библијском наративу и његовим рекреацијама у ауторским делима Т. Мана и Ж. Сарамата, суптилним и прецизним издвајањем слојева који показују различите нивое у концепцијама реалног и могућег.

Концептуализација смрти у наративима о Ковиду 19 (дигитални и штампани медији), њених узрока нарочито, анализирана у раду *Осмишљавање смрти и страх од смрти или ти Ковид, смрт и баба*, показује, између осталог, и сложене релације са фолклорном матрицом, прожимање, преосмишљавање и удаљавање од појединих релевантних представа у овом контексту. Ауторка открива и представља модификације система односа према Другом (здрави – болесни), у другачије мотивисаним узроцима болести и доживљају смрти.

У раду чији је наслов (*Когнитивни киборзи или ти – је ли писменост штетна?*) мотивисан једном од теза А. Ломе о утицају писане културе на усмену и синтагмом из романа Т. Ђанга, издваја се неколико проблема из домена основа усмености и њеног функционисања у цивилизацијским оквирима, насупрот писаној култури и у вези са њом. Питање сећања и заборавља, фактографије и фикције, као и утицај писане културе на другачији начин обликовања свести и изражавања, у примарном су фокусу ауторке, која на примерима поетских (епска песма, постфолклорна хроника) и прозних (усмено предање) фолклорних жанрова, али и приповетке Т. Ђанга, као и научних извора релевантних за поменути контекст (Вансина, Онг, Лома и други) прати питање трансформације историографских наратива у зависности од потреба заједнице у чијим се оквирима

стварају и функционишу, пре свега упућујући на потенцијале и значај усменог преношења наратива у модерним временима.

Разматрања различитих аспеката феномена зачаравања и рашчаравања у цивилизацијским токовима (М. Вебер и други), повод су истраживањима феномена чуда у новим медијима, са освртом на његов статус у фолклорним жанровима (епика, усмена предања; носиоци моћи, природа чуда и њихова усмереност ка људским потребама). У раду *Чудо на продају: Феномен чуда у новим медијима* ауторка издваја моделе који сведоче о другачије обликованим наративима у савременој интернет култури, указујући истовремено на везе са традицијским моделима (позивање на веродостојност, нпр.), али и бројне иновације на нивоу актера (ко поседује чудесне способности?), атрибуције и функције чуда (здравље, лепота), као и примену другачијих поступака који за циљ имају уверавање у истинитост.

Фигура ђавола у романима Мирјане Новаковић и Добрила Ненадића у раду *Sympathy for the devil: Фолклорни ђаволак и романи Мирјане Новаковић и Добрила Ненадића* посматрана је у контексту разноврсних и сложених наслојавања различитих концепција, од библијске, ауторске књижевне (*Фауст*, *Мајстор* и *Маргарита*, текст песме *Sympathy For The Devil* М. Цегера) до фолклорних слојева. Овај актер у обликовању М. Новаковић, баштинећи понешто из сваког од поменутих модела, остаје самосвојан, како ауторка запажа, управо чињеницом да су се типски елементи којима је атрибуиран у општим представама (нарочито у хришћанском концепту) – моћ, пад, зло, господар овде окренули ка својим супротним значењима (слабост, љубав, добро, слуга). Други нивои ауторске комуникације са представама о ђаволу (однос према рају, Богу и сврховитости његове улоге, доживљај других и слично) одликују карактеризацију јунака романа Д. Ненадића, иако се ђаво као лик у њему не појављује.

Сложене рецептивне компоненте песме *Косовка девојка* (Вук С. Караџић, *Српске народне пјесме*, II), њено самеравање према архаичном слоју који је приближава господарици смрти у индоевропској традицији, статус невесте који има у обредном контексту, релације са поетским окружењем у тематском кругу песама о Косовском боју основа су од које полази ауторка у раду *Косовка девојка од индоевропског наслеђа до „измишљања традиције“*. У њему се, поузданим и минуциозним аналитичким приступом неколиким делима ликовне уметности, у којима је представа о актерима и догађају мање или више блиска усменој основи, представа о симболичким потенцијалима чини још комплекснијом и условљеном различитим друштвеноисторијским околностима и културним

концептима (нарочито у процесу формирања и јачања националног идентитета и митологизације боја на Косову).

Питање будућности и могућности поседовања знања о њој, као и остварење предвиђања на примерима записа из нових медија у фокусу је истраживања у раду *Говор о будућности – између маште, науке и манипулације*. Региструјући сакралну и профану димензију пророчанстава (Бог, божанство; људи са посебним способностима), ауторка нарочиту пажњу посвећује медијској презентацији будућности (најава катастрофа, Апокалипса, трансхуманистички дискурс у футуристичким наративима), са драгоценим увидима у неколике примере из ауторске књижевности.

Тема будућности и њеног предвиђања такође се разматра у раду *Временска прогноза: од „пошљедњих времена“ до Апокалипсе данас*. Регистрована у фолклорним жанровима (гатање, пророчки снови у лирици, епици...) питања везана за концепт односа према будућности овде се нарочито усмеравају ка атмосферским приликама посматраним на симболичком нивоу у фолклорним наративима (као казна за грех, есхатолошке компоненте) и у савременим медијским платформама (временске прилике и дискурс апокалипсе).

На плану успостављања релација између фолклорних и савремених медијских наратива, у овом случају трансхумане тематике, јесте и рад *Усмени фолклор – имагинарна трансхуманост*. Мотиви у фолклорном фонду који се читају као они блиски концепцији трансхуманог (поновно рођење – прерођење, *рису риба*, вилинска крила и окриље, немушти језик, спољна душа) трансформисани су у складу са другачијим когнитивним, историјским друштвеним околностима у којима функционишу заједнице које их продукују и дистрибуирају. У том смислу другачији, они су, како показује развијена анализа текстова, још увек у заједништву када је у питању природа оног ко их продукује, прихвата и преноси (човек), а у складу с тим и основне теме којима се они баве непосредно се ослањају на фундаменталне проблеме људске егзистенције: рођење, постојање, смрт, болест.

Теоријскометодолошки утемељене студије Лидије Делић сведоче о веома вредним, сложеним и слојевитим истраживањима, промишљању заснованом на вишеструким аспектима са којих се појаве посматрају и анализирају. Увид у фолклорну базу поуздан је и обухвата референтан корпус класичног фолклора, али и постфолклорне грађе и различитих њених жанровских облика. Оквири у којима се крећу референце на које се позива и које анализира сведоче о широком истраживачком фонду, као и изузетној способности апликације нових теоретских поставки на савремена проучавања у области

фолклористике и ауторске литературе. Драгоценим компаративним приступима Лидија Делић подстиче на наставак проучавања широко сагледаних феномена различитих културних слојева и, нарочито, позива на увид у њене студиозно припремљене и изузетно вредне радове.

ДАНИЈЕЛА ПОПОВИЋ НИКОЛИЋ (DANIJELA POPOVIĆ NIKOLIĆ), PROF. PHD
University of Nis

 <https://orcid.org/0000-0002-0977-7284>

“*From Folklore to Transhumanism: Traditionally in a New World and Under a New Light.*”
[Original title in Serbian: „*Од фолклора до трансхуманизма – традиционално у новом свету и под новим светлом.*“] *Cyrillo-Methodian Papers*, no 15 (2026): 222–227.
DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2026.15.222-227>

